

# SPANNING

DERDE VERKIEZINGSWINST OP RIJ



# DERDE VERKIEZINGSWINST OP RIJ

Op 18 maart haalde de SP bij de Provinciale Statenverkiezingen de derde verkiezingswinst op rij en werd daarmee de grootste partij op links. De steun voor het kabinet brokkelde verder af. VVD en PvdA hebben binnenkort samen nog maar 21 van de 75 zetels in de Eerste Kamer. Zelfs met hun gedoogvrienden komen zij daar niet aan een meerderheid. De kiezer heeft dus duidelijk afgerekend met Rutte II.

Sinds een aantal weken bezetten studenten van de Universiteit van Amsterdam het Maagdenhuis uit protest tegen de heersende managementcultuur en het ontbreken van democratische zeggenschap voor studenten en docenten binnen de universiteit. Tot nog toe heeft het college van bestuur slechts vage toezeggingen gedaan aan de studenten, die zich verenigd hebben in de actiegroep 'De Nieuwe Universiteit'. Kaderlid FNV Universiteiten en docent Matthias van Rossum roept de vakbeweging op om te gaan staken aan de universiteiten. Hij stelt dat verzet tegen de universiteitsbesturen noodzakelijk is, omdat de universitaire wereld aan het ontsporen is. Hij ziet daarbij voor de vakbeweging een belangrijke rol weggelegd door de combinatie van lokale en landelijke aanwezigheid en door haar mobiliserende kracht.

David Hollanders vindt *Dit kan niet waar zijn* van Joris Luyendijk over de bankiers in de Londense City een geslaagd boek, maar is vindt wel dat Luyendijk te weinig oog heeft voor de elite's die belang hebben bij de instandhouding van de financiële sector en die hun belangen behartigen.

Econoom Willy Diddens is tegen het kabinetsbesluit om ABN AMRO weer te privatiseren. Hij betoogt dat er te veel mis is in de financiële sector om een beursgang te overwegen. Boven-

dien presteert ABN AMRO momenteel uitstekend als staatsbank, waarmee de bank aantrekkelijk is voor burgers en klanten.

Onlangs verscheen het rapport *Vermogen maakt verschil* van het Wetenschappelijk Bureau van de Vakbeweging over de gevolgen van vermogensverschillen in Nederland. Volgens David Hollanders is de diagnose van het rapport dat een groot deel van de Nederlanders geen eigen vermogen heeft om de toegenomen risico's op te vangen juist, maar slaat het rapport de plank mis wanneer bepleit wordt dat mensen meer moeten gaan sparen. Hans van Heijningen bespreekt aan de hand van een toespraak uit 2013 van Yanis Varoufakis, de politieke ontwikkeling van de huidige Griekse minister van Financiën tot 'grillige' marxist en hoe diens overtuiging doorwerkt in zijn visie op de crisis in Griekenland en Europa.

Fractiemedewerker Sara Murawski analyseert de Griekse crisis en de opkomst van Syriza in een poging een aantal politiek gevoelige clichés over Griekenland en de Grieken te ontcrachten en om het grote belang van de Griekse crisis en Syriza voor Europa aan te tonen.

Remmelt Schuur is oprichter van Schoongewoon, de eerste werknemerscoöperatie van schoonmakers in Nederland. In een interview met *Spanning* maakt hij duidelijk hoe hij tot dit initiatief is gekomen, hoe de organisatie van Schoongewoon er uitziet en waarom hij denkt dat de werknemerscoöperatie een serieuze concurrent kan worden van de grote (aandeelhouders)bedrijven. 'In ons straatje' gaat tot slot over *Genadebrood* een boek van SP-wethouder Peter Verschuren, dat recent uitkwam. Hierin stelt Verschuren de vraag hoe we aan moeten kijken tegen de snelle opmars van de voedselbank in Nederland.

## INHOUD

- 3 **SP GROOTSTE PARTIJ OP LINKS**
- 4 **VOOR EEN DEMOCRATISCHE UNIVERSITEIT**
- 5 **KOM OP, FNV! HET IS TIJD OM TE STAKEN OP DE UNIVERSITEIT**
- 8 **WAAROM ABN AMRO NIET NAAR DE BEURS MAG**
- 11 **DE ENE BANKIER IS DE ANDERE NIET**
- 12 **DE GOEDE DIAGNOSE, HET VERKEERDE MEDICIJN**
- 13 **OPKOMST SYRIZA IS VOOR HEEL EUROPA VAN BELANG**
- 16 **HOE VAROUFAKIS EEN GRILLIGE MARXIST WERD**
- 18 **SCHOONGEWOO**
- 20 **'IN ONS STRAATJE'**

## COLOFON

Spanning wordt uitgegeven door het Wetenschappelijk Bureau van de SP. Een abonnement kost 12 euro per jaar voor SP-leden en 25 euro voor niet-leden. De betaling gaat per incasso.

Abonnementenadministratie

Snouckaertlaan 70  
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 40

E [administratie@sp.nl](mailto:administratie@sp.nl)

Redactieadres

Snouckaertlaan 70  
3811 MB Amersfoort

T (088) 243 55 35

E [spanning@sp.nl](mailto:spanning@sp.nl)

Redactie

Tijmen Lucie

Hans van Heijningen

David Hollanders

Tekstredactie

Daniël de Jongh

Redactieraad

Tiny Kox

Ronald van Raak

Arjan Vliegthart

Basisontwerp

Thonik en BENG.biz

Vormgeving

Robert de Klerk

Gonnie Sluijs

Illustratie cover

Len Munnik

**DE SP ZET ZICH IN VOOR MENSELIJKE WAARDIGHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT**



Tenzij anders vermeld, is op de inhoud van deze publicatie de Creative Commons Naamsvermelding-Niet Commercieel-GeenAfgelideWerken 3.0 Nederland licentie van toepassing. [creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/nl)

# SP GROOTSTE PARTIJ OP LINKS

Tekst: Tijmen Lucie en Hans van Heijningen

**Woensdag 18 maart pakte de SP bij de Provinciale Statenverkiezingen de derde verkiezingswinst op rij (na de gemeenteraads- en Europese verkiezingen vorig jaar) en werd daarmee de grootste partij op links. In Groningen werd de SP zelfs de grootste van allemaal. Tegelijkertijd rekende de kiezer af met het kabinetsbeleid van Rutte II. 'Het roer moet echt om', zei Emile Roemer tijdens het slotdebat.**

Na de gemeenteraadsverkiezingen en de Europese verkiezingen van afgelopen jaar behaalde de SP opnieuw een klinkende verkiezingswinst. Dankzij de inzet van vele vrijwilligers tijdens de campagne en sterke optredens bij de debatten van Tiny Kox en Emile Roemer, zal de SP op 26 mei als de leden van de Provinciale Staten de Eerste Kamerleden kiezen, met 9 zetels in de Eerste Kamer de grootste partij op links worden. Bij de Europese verkiezingen had de SP al meer stemmen gekregen dan de PvdA, maar dankzij een lijstverbinding met GroenLinks kwam de PvdA toen nog op een zetel meer uit.

In bijna alle provincies haalde de SP meer zetels dan in 2011 (in totaal 69 tegenover 56). Ook in Noord-Brabant waar de SP de afgelopen vier jaar mee bestuurde, boekte de partij 1 zetel winst. In Groningen boekte de SP een historische uitslag; zowel in de stad als in de provincie werd zij de grootste partij. In Pekela zelfs met meer dan een kwart van de stemmen. De SP zal nu het voortouw nemen in de onderhandelingen voor de vorming van een sociaal college dat opkomt voor Groningen en afrekenet met de Haagse onverschilligheid.

'Afrekenen' is precies wat de kiezer heeft gedaan met het kabinetsbeleid, dat de regeringspartijen zelf tot inzet van de verkiezingen hadden gemaakt. VVD en PvdA hadden met 30 van de 75 zetels al een minderheid in de Eerste Kamer en na de verkiezingen houden ze er samen nog maar 21 over. Vooral de PvdA kreeg harde klappen

en halveerde bijna van 14 naar 8. Ook met de 'meest geliefde oppositiepartijen' D66, ChristenUnie en SGP heeft het kabinet geen meerderheid meer in de Eerste Kamer (36 van de 75 zetels). Opiniepeilingen bevestigen dat er nauwelijks draagvlak meer is voor Rutte II en dat nog maar een derde van de keizers van mening is dat deze regering haar werk af moet maken. Volgens de PvdA moet de SP nu aanschuiven bij de begrotingsonderhandelingen om het kabinet aan een meerderheid te helpen. Maar zij heeft bij monde van Emile Roemer al laten weten dit niet te zullen doen. De SP zal altijd serieus kijken naar wetsvoorstellen, maar als dit kabinet de verschillen tussen arm en rijk blijft vergroten, de zorg verder uitkleedt en de democratische rechtsstaat nog

meer uitholt, zal ze die keihard afwijzen. Of zoals Emile Roemer het in debat met Diederik Samsom verwoordde: 'Sociale, fatsoenlijke wetten zullen we steunen, bagger wijzen we af.' De SP past er immers voor om net als de PvdA 'rechts rotbeleid' te gaan steunen. De komende periode zal uitwijzen of dit kabinet er binnen de Eerste Kamer in slaagt om steun te verwerven voor zijn beleidsvoorstellen. De SP zal er in ieder geval alles aan doen om in en buiten het parlement met mensen samen strijd te voeren tegen het afbraakbeleid van Rutte II. Laat Groningen een inspiratiebron zijn voor ons allemaal: pak de thema's op die mensen bezighouden, ga met hen aan de slag en win hun vertrouwen. Op naar de volgende ronde!

## ZETELS EERSTE KAMER (TOTAAL 75)

| Partij       | 2011 | 2015 |
|--------------|------|------|
| VVD          | 16   | 13   |
| PvdA         | 14   | 8    |
| CDA          | 11   | 12   |
| D66          | 5    | 10   |
| PVV          | 10   | 9    |
| SP           | 8    | 9    |
| GroenLinks   | 5    | 4    |
| ChristenUnie | 2    | 3    |
| SGP          | 1    | 2    |
| PvdD         | 1    | 2    |
| 50Plus       | 1    | 2    |
| OSF          | 1    | 1    |

## SP IN DE PROVINCIE

|               | 2011 | 2015 |
|---------------|------|------|
| Groningen     | 6    | 8    |
| Friesland     | 3    | 5    |
| Drenthe       | 4    | 5    |
| Gelderland    | 5    | 6    |
| Overijssel    | 4    | 5    |
| Flevoland     | 3    | 4    |
| Utrecht       | 4    | 4    |
| Noord-Holland | 5    | 6    |
| Zuid-Holland  | 5    | 5    |
| Zeeland       | 3    | 4    |
| Noord-Brabant | 8    | 9    |
| Limburg       | 6    | 8    |
| Totaal        | 56   | 69   |

# VOOR EEN DEMOCRATISCHE UNIVERSITEIT

Tekst: Lotte Kaaij en Tijmen Lucie Foto: Eduard van Scheltinga



**Al weken bezetten studenten van de Universiteit van Amsterdam (UvA) het Maagdenhuis in Amsterdam uit protest tegen de managementcultuur en het ontbreken van democratische zeggenschap binnen hun universiteit. Het College van bestuur heeft inmiddels enige toezeggingen gedaan, maar deze zijn voor studenten en docenten onvoldoende om hun acties te beëindigen.**

Wat begon met de bezetting van het Bungehuis in alle vroegte op 13 februari, liep na de ontruiming via een grote protestmars uit op de bezetting van het Maagdenhuis, die inmiddels langer duurt dan ooit het geval was. Net als in 1969 toen het Maagdenhuis vijf dagen bezet werd, eisen de studenten van nu, die zich verenigd hebben in de actiegroep 'De Nieuwe Universiteit', meer democratische zeggenschap.

De democratische universiteit brengen zij zelf in de praktijk middels Algemene Vergaderingen (General Assemblies) die we nog kennen van de Occupybeweging, waar de deelnemers aan de acties in de hal van het Maagdenhuis samen breed gedragen besluiten nemen. Ook worden er allerlei workshops, debatten en lezingen georganiseerd waaraan iedereen kan deelnemen.

## EISEN STUDENTEN

De studenten en medewerkers die zich hebben verenigd in 'De Nieuwe Universiteit' keren zich tegen het top-down, op rendement gerichte beleid, dat ten koste gaat van de kwaliteit van academisch onderwijs en onderzoek. Sinds de invoering van de wet Modernisering Universitair

Bestuur (MUB) in 1997 is de beslissingsbevoegdheid meer bij het College van Bestuur komen te liggen en hebben studenten en docenten nauwelijks inspraak. De studenten eisen dan ook in de eerste plaats democratisering, transparantie en decentralisering van het bestuur van de universiteit. Concreet betekent dit onder meer: democratische verkiezingen op elk niveau met de mogelijkheid bestuurders tussentijds te vervangen, openheid wat betreft het financieel management, en de mogelijkheid tot een bindend referendum per opleiding en faculteit. Een tweede belangrijk punt waar De Nieuwe Universiteit zich tegen uitsprekt, is het doorgesloten 'rendementsdenken'. Daarom eist de Nieuwe Universiteit ook financiering van onderwijs en onderzoek op basis van kwaliteit in plaats van kwantiteit, stopzetting van de enorme bezuinigingen op de faculteit der geesteswetenschappen (Profiel 2016), fatsoenlijke contracten voor het personeel, dat voor een groot deel op basis van flexcontracten werkt, en een einde aan vastgoedspeculatie met onderwijsgeld.

## HOUDING COLLEGE VAN BESTUUR

De houding van het College van Bestuur was vanaf het begin star en arrogant. Zo weigerde het in gesprek te gaan met de bezetters van het Bungehuis en eiste het een torenhoge dwangsom van 100 duizend euro per student per dag dat ze het Bungehuis zouden blijven bezetten. Na de bezetting van het Maagdenhuis leek het College van Bestuur bij monde van voorzitter Louise Gunning dan eindelijk bereid om de dialoog aan te gaan met de studenten, maar in plaats daarvan eiste zij op hoge toon dat de bezetters 'haar gebouw' verlieten.

Onder druk van de aanhoudende protesten en toenemende steun voor de bezetters kwam het College van Bestuur op 10 maart met een brief met 'tien uitgangspunten' die aan de eisen van de studenten tegemoet zou moeten komen. Op het gebied van financiële transparantie en decentralisatie van besluitvorming heeft het College van Bestuur weliswaar enige toezeggingen gedaan, maar aan de belangrijkste eis van de studenten, meer democratische zeggenschap, verkiezing van bestuursposities op alle niveaus, dus ook van het CvB, wordt vooralsnog geen gehoor gegeven.

## DE STRIJD GAAT DOOR

Inmiddels heeft De Nieuwe Universiteit enige navolging gekregen in andere universiteitssteden als Groningen, Leiden, Utrecht, Nijmegen en Rotterdam. Ook docenten van de Universiteit van Amsterdam steunen de bezetting en hebben zich verenigd in de actiegroep 'Rethink UvA'. Uit een opiniepeiling van Maurice de Hond blijkt dat een meerderheid van de Nederlandse bevolking sympathiseert met studenten en docenten. Dit laat zien dat er veel steun is voor de eisen van De Nieuwe Universiteit. De strijd voor een democratische universiteit gaat door.

## WETSVORSTEL JASPER VAN DIJK

Studenten en medewerkers moeten hun universiteitsbestuur zelf kunnen kiezen. Dat is de kern van een wetsvoorstel dat SP-Tweede Kamerlid Jasper van Dijk in wil dienen. Naast de verkiezing van het universiteitsbestuur zal het voorstel ook 'bredere democratische hervormingen' bevatten. Het SP-Kamerlid komt over een paar weken met het wetsvoorstel.

# KOM OP, FNV! HET IS TIJD OM TE STAKEN OP DE UNIVERSITEIT

Tekst: Matthias van Rossum Foto: Eduard van Scheltinga

**Waarom zouden we gaan staken op de universiteit? Waarom zouden we aan de slag gaan met het opbouwen van een breed verzet tegen universiteitsbesturen, met het organiseren in vakbonden, met het steunen van de studentenbeweging of met debatteren over hoe het anders moet?**

De reden daarvoor is eigenlijk al vaak genoeg gegeven: omdat de universitaire wereld aan het ontsporen is. Studenten en medewerkers hebben de zeggenschap over de universiteiten verloren en universiteitsbestuurders rijden een roekeloze koers. De gevolgen zijn ingrijpend: ongekeerde schaalvergroting, intensivering van de onderwijslast, dalende kwaliteit van het onderwijs en een vergaande toename van de werkdruk. Deze ontwikkelingen hebben alles te maken met de verandering in de financieringsstromen – aangestuurd vanuit Den Haag, maar goedgekeurd en vaak besproken met de samenwerkende universiteitsbesturen. De vaste financiering van onderwijs en onderzoek is veranderd in prestatiefinanciering: het onderwijs wordt betaald op basis van aantallen diploma's en studiepunten, het onderzoek via fondsen van waaruit onderzoeksgeld wordt verdeeld op basis van voortdurende competitie.

Dit leidt tot perverse prikkels, zoals het 'opkrikken van studierendementen' in het onderwijs (oftewel: zoveel mogelijk studenten moeten zo snel mogelijk afstuderen). Maar het leidt ook tot een enorme verspilling van tijd en talent doordat onderzoekers nu soms bijna een derde van hun tijd besteden aan het zoeken naar geld – in plaats van het verrichten van onderzoek. En dat terwijl de slagingskansen van een onderzoeksaanvraag door de gestegen aanvraagdruk gedaald zijn tot een minimum (regelmatig zelfs minder dan vijf procent). Wetenschappers die misschien briljant zijn in onderzoek,



maar net iets minder in het schrijven van een *sexy* aanvraag, vallen buiten de boot.

Om te zorgen dat dit circus blijft draaien zijn nieuwe, machtige managementlagen ingericht om alles te controleren, meten en te 'sturen'. Vanuit het idee dat academici onmogelijk zichzelf kunnen besturen, worden deze managers vaak uit het bedrijfsleven gehaald – met bijbehorend gebrek aan vakkennis maar wel met een agressieve stijl van management. De hedendaagse universiteit die op deze manier ontstond, is vervolgens verder op drift geraakt door zoveel mogelijk personeel te *outsourcen* en te *flexibiliseren*. De outsourcing heeft vooral betrekking gehad op de catering, beveiliging, schoonmaak en *payrolling* van tijdelijke contracten voor docenten. De gevolgen van deze uitbestedingen hebben zich vervolgens aan het blikveld van studenten en academici onttrokken, maar zijn in sommige gevallen vergaand. Zo bleek bij de schoonmaakstakingen dat schoonmakers ook op universiteiten vaak op basis van jaarcontracten moeten werken voor een zeer karig minimumloon van zo'n 10 tot 12 euro per uur.

De gevolgen van de flexibilisering zijn meer bekend. Onderzoekers werken grofweg de eerste 10 tot vaak zelfs 20

jaar in tijdelijke dienst – als zij deze afvalrace al volhouden. Het grootste deel van het onderzoekend personeel – promovendi en postdocs – is standaard in tijdelijke dienst. Volgens een snelle schatting zijn zij alleen al goed voor zo'n 30 tot 40 procent van het academisch personeel. Hoewel het ondertussen al normaal lijkt, is de tijdelijkheid van deze functies eigenlijk niet vanzelfsprekend. Ondanks de projectmatige financiering vinden de meeste projecten plaats binnen onderzoekslijnen en onderzoekstradities die vaak een zeer lange looptijd hebben – soms wel decennia. Er valt best wat voor te zeggen om daar eens het principe 'vast werk op vaste dienstverbanden' tegenaan te houden.

Eenzelfde flexibilisering heeft zich voorgedaan binnen het onderwijs. Jonge docenten – van recent gepromoveerden tot promovendi en zelfs masterstudenten – draaien het meeste onderwijs, overwegend in de eerste, vormende jaren van bacheloropleidingen. Dit tijdelijk personeel wordt aangesteld op jaarcontracten en bij een aantal universiteiten (zoals de UvA) zelfs op contracten per cursus door middel van uitzendbureaus. Kansen op een vast contract zijn er amper. De zogeheten 'flexibele schil' heeft ongekeerde proporties aangenomen.

men: bijna 60 procent in sommige onderwijsinstellingen. Alleen hoogleraren, bestuurders en ondersteunend personeel (maar dan weer zónder de werknemers waarvan het werk al uitbesteed is) lijken de dans ontsprongen.

De gevolgen van deze ‘losgeslagen academie’ hebben niet alleen betrekking op de kwaliteit van het onderzoek en het onderwijs of op de prestatiedruk waaronder academici moeten werken. Het werkt ook door in de verhoudingen op de werkvloer. Medewerkers hebben bijna geen invloed meer op de besluitvorming door het management. En ook tussen werknemers met een vast contract en die met een tijdelijk contract is het wederzijds begrip steeds verder te zoeken. Het leven van contract naar contract heeft bovendien grote gevolgen voor het privéleven van de universitaire medewerkers: zij zien zich hierdoor gedwongen gezinsvorming uit te stellen of ondervinden moeilijkheden bij het vinden van een huis. Het gaat daarbij niet alleen om ‘jongeren’ – tot een jaar of veertig werken op tijdelijke contracten is doodnormaal geworden. Het gevolg is een systeem waarbij de prestatiedruk zo hoog is dat het fraude in de hand werkt en leidt tot gestreste wetenschappers die carrière maken op vervalste onderzoeksresultaten.

## DE OORZAKEN

Iedere verklaring van de problemen op de universiteiten legt een warboel aan door elkaar werkende complexe processen en factoren bloot. Het is niet gemakkelijk om door de bomen het bos te zien – laat staan om oplossingen te formuleren. Het kan helpen om een aantal van de belangrijkste oorzaken kort uit te lichten:

### 1 Het gebrek aan controle op het bestuur en het gebrek aan zeggenschap van de academische gemeenschap

Misschien wel de belangrijkste oorzaak is dat universiteitsbesturen niet gecontroleerd worden door echte tegenmachten of via democratische mechanismen. De bevoegdheden van de universitaire studenten- en medezeggenschapsraden zijn sinds de late jaren negentig tot op het bot uitgekleeft. Universiteitsbesturen worden voornamelijk gecontroleerd en aangesteld door raden van

toezicht, die op zichzelf weer bestaan uit leden uit de bestuurlijke elite van het Nederlandse bedrijfsleven en de politiek. Niet zo vreemd dat onder hun toezicht de salarissen van universiteitsbesturen de voorbije jaren in hoog tempo konden stijgen tot ‘marktniveau’, zeg maar honderdvijftig- tot driehonderdduizend euro per jaar. Deze raden van toezicht hebben doorgaans niet alleen weinig affiniteit met wetenschappelijk onderzoek en onderwijs, maar ook met democratie binnen bedrijven en instellingen. De ‘verbedrijfsmatiging’ van de universiteit staat hoger op hun prioriteitenlijst dan de zeggenschap van werknemers en studenten.

### 2 De doorgeslagen verbedrijfsmatiging van de universiteit en het bestuurlijke wantrouwen

De overhead van universiteiten is de afgelopen jaren gegroeid – dat lijkt in tegenspraak met het bedrijfsmatige werken dat aan de universiteiten wordt gepredikt. Maar de managementlagen zijn juist gegroeid vanwege het bedrijfsmatige werken van universiteiten. Dit proces werkt door op zowel centraal bestuurlijk niveau als op facultair niveau en heeft alles te maken met het gebrek aan academische zeggenschap. Waar werknemers minder zeggenschap krijgen over de inrichting van hun werk, moet immers meer en meer beleid gemaakt worden om hun gedrag te sturen. De oorzaken liggen niet alleen in de regeldrift en sturing op prestatie-indicatoren. Het heeft ook alles te maken met het wantrouwen onder bestuurders, managers en directeuren. Zo heb ik aan de VU meegemaakt dat een directeur bedrijfsvoering in een centrale beleidscommissie over het masteronderwijs zich verbaasde over wat er mis was met onze docenten, omdat het de universiteit ‘toch maar niet lukt om een honderd procent slagingspercentage te halen, zoals in het middelbaar onderwijs’. In hetzelfde overleg zei een decaan bloedserieus dat beleid vooral dwingend moest zijn, omdat docenten ‘de richtlijnen anders regelrecht in hun bureaula mikken’.

### 3 Het destructieve personeelsbeleid van universiteiten

Ondanks alle mooie woorden in cao’s, beleidsstukken, jaarrapporten en zo

meer, komt het personeelsbeleid van de Nederlandse universiteiten in de kern eigenlijk niet verder dan: ‘presteren of wegwezen’. De flexibilisering van werk binnen universiteiten en onderzoeksinstellingen is daarin het krachtigste middel: iedereen die na zijn huidige tijdelijke contract niet genoeg heeft gepresteerd (in publicaties, onderwijsresultaten, fondsenwerving) zal het afleggen in de race om een volgende tijdelijke baan. De problemen die daaruit voortkomen zijn al aan bod geweest (overwerkte en uitgebluste medewerkers, onderminning van loyaliteit tussen werknemer en werkgever, problemen met de kwaliteit van onderwijs en onderzoek, enzovoort).

### 4 De perverse prikkels van academische financiering

De financiering van onderwijs en onderzoek op basis van onderwijs-output en onderzoekscompetitie is dodelijk voor de kwaliteit. Door deze financieringsmechanismen worden universiteiten gedwongen om ervoor te zorgen dat opleidingen steeds meer studenten binnenhalen en steeds meer studenten laten slagen. Opleidingen die niet voldoen aan de vereisten, worden bedreigd met reorganisaties, gedwongen ontslagen en opheffing. Rekenmodellen en sturingsmechanismen klinken voor de buitenstaander op het eerste gezicht misschien vertrouwenwekkend, maar dat vertrouwen verdwijnt als je weet dat deze modellen vaak amper op de realiteit zijn gebaseerd – het zijn van bovenaf opgelegde inschattingen van de kosten van onderwijs per student.

## WAT TE DOEN?

Het eerste wat wij ons moeten beseffen is wie nu eigenlijk de verantwoordelijken zijn voor de hierboven geschetste situatie aan de universiteiten. Uiteraard is dat politiek Den Haag – maar let op, het Haagse beleid is vaak niet veel meer dan de uitkomst van eerder overleg tussen de ministeries en de Vereniging van Samenwerkende Universiteiten (VSNU), waarin de universiteitsbesturen gebundeld zijn. De universiteitsbesturen verschuilen zich graag achter ‘Haagse regels’, maar ze zijn voor een belangrijk deel zelf debet aan het beleid uit Den Haag.

Maar wat betekent dit voor *wat we*



**Matthias van Rossum** is lid van het FNV Ledenparlement. Hij is actief als kaderlid FNV Universiteiten, en werkt als docent bij de Universiteit Leiden en als onderzoeker bij het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis.

*moeten doen?* We moeten verandering afdwingen – uit alles blijkt dat praten met deze universitaire bestuurders geen zin meer heeft. We moeten dus zorgen dat we op andere manieren de verandering van de Nederlandse universiteiten vorm gaan geven. We moeten daarvoor de krachten bundelen. Verschillende organisaties en groepen zijn al in beweging gekomen tegen de academische realiteit. Maar de academische protestbewegingen zijn nog veel te versnipperd. Sommige organisaties zeggen dat ze op landelijk niveau werken om het academische protest te bundelen, maar functioneren praktisch gezien slechts op enkele plaatsen. Andere organisaties hebben zich tegen plaatselijke ontwikkelingen verenigd en zijn er, ondanks pogingen hun protest in een landelijk kader te plaatsen, nog niet in geslaagd hun strijd en organisatie naar andere plaatsen uit te breiden. De tegenbeweging is landelijk en organisatorisch gefragmenteerd. Dat moeten we doorbreken – het verzet moet worden samengebracht.

We moeten bovendien de krachten versterken. De basis van de organisaties die nu de tegenbeweging vormen is vaak nog te dun. Er zijn nog niet genoeg medewerkers en studenten echt betrokken bij de strijd voor verandering. In de drukke dagelijkse werkelijkheid van het onderwijs en wetenschappelijke werk leidt dit niet alleen tot te weinig steun voor en betrokkenheid bij het doel om het academische landschap te veranderen, maar eenvoudig ook in te weinig organisatorische slagkracht. We moeten dus méér mensen betrekken bij het bevechten van de universitaire

problematiek. We moeten ook méér acties voeren en méér leden werven voor de organisaties die de tegenbeweging dragen.

In beide punten kan de vakbeweging een centrale rol vervullen – juist door de combinatie van landelijke en lokale aanwezigheid van de vakbeweging, maar ook door haar mobiliserende kracht. Het is vooral de grootste vakbond in universitair Nederland, de nieuwe FNV Overheid waar de universitaire bedrijfsledengroepen van de FNV onder vallen, die zich de problematiek en het uitblijven van fundamentele verandering moet aantrekken. De vakbeweging moet daarbij wel een knop omzetten en omschakelen van de gebruikelijke *overlegmodus* naar een actieve *verandermodus*. Daarbij moeten de opbouw van organisatiemacht en het inzetten van krachtige actiemiddelen centraal staan in het bewerkstelligen van een progressieve agenda die aanstuurt op fundamentele verandering van de Nederlandse universiteit. Deze agenda moet een programma voor radicale verbeteringen van arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen (op het gebied van baanzekerheid, kwaliteit van werk, verdwijnen van de managementlaag) combineren met een programma voor radicale veranderingen van de machtsstructuren aan de universiteiten (democratisering van bestuur, zeggenschap over financiën).

### STAKEN DUS!

De vakbeweging is te lang onzichtbaar geweest, maar het tijd lijkt te keren. Het besef dat de vakbonden het in de afgelopen decennia over de verkeerde boeg hebben gegooid dringt steeds verder door. De kritiek op het te veel aan overleg – en tekort aan actie – is nergens zo sterk als onder kaderleden. Ook binnen de FNV Universiteiten is de roep om verandering hoorbaar. De kadergroepen van FNV-medewerkers aan de Universiteit van Amsterdam, de Vrije Universiteit en University College Amsterdam verklaarden zich solidair met de bezetters van het Bungehuis. Kritiek op vakbondsbestuurders die liever willen ‘pappen en nathouden’ om in het gevlij te blijven van universiteitsbestuurders neemt toe. Nieuwe ideeën voor lokale en landelijke onderwijsacties doen al in hoog tempo de ronde.

Deze nieuwe vakbeweging is onmisbaar, want juist een vakbond gedragen en gestuurd door de leden kan acties afdwingen en kracht opbouwen op zo’n manier dat het ongekende verandering teweeg zal kunnen brengen. Dat begint bij nieuwe en oude actiemethoden.

Tijdens de Maagdenhuis-bezetting hebben studenten hun docenten opgeroepen om te staken. Deze oproep moeten werknemers serieus nemen. De studentenbeweging komt in actie voor beter onderwijs, maar ook voor onder meer de democratisering van de universiteit, het verbeteren van de werkomstandigheden en het beëindigen van flex. Daarmee strijden de studenten voor zaken die van groot belang zijn voor medewerkers en de vakbeweging.

De FNV moet de handschoen oppakken. Een staking is binnen de Nederlandse regelgeving niet zomaar mogelijk – werknemersacties zijn aan specifieke regels gebonden. Een wilde staking door universiteitsmedewerkers, dus een staking zonder de vakbeweging en zonder deze regels in acht te nemen, is onverstandig. Maar de FNV is het aan de universiteitsmedewerkers, de studenten én aan zichzelf verplicht om juist nu de contouren te gaan verkennen van wat een nieuwe vakbeweging kan gaan doen.

Het is tijd voor de FNV om échte acties uit te roepen in de universitaire sector. Het is tijd voor kaderleden van de FNV om te zorgen dat deze acties snel van de grond komen. En het is tijd voor universiteitsmedewerkers om zich aan te sluiten en de nieuwe vakbeweging mede vorm te geven.

Deze acties kunnen niet anders dan leiden tot verbetering, democratisering en een nieuw academisch bestel! En als dat niet lukt, richten we desnoods onze eigen democratische nieuwe universiteit op.

Maar we moeten nú aan de slag. Met studenten en medewerkers. Met activisten en overleggers. Met de vakbond én binnen de vakbond! Dat gaat veel tijd kosten. Maar we kunnen voor ogen houden waar we het voor doen: wetenschap en universitair onderwijs. Bovendien zullen straks zeggenschap, kwaliteit én meer tijd onze beloning zijn.

Dit artikel verscheen eerder in uitgebreide vorm op [joop.nl](http://joop.nl)



# WAAROM ABN AMRO NIET NAAR DE BEURS MAG

Tekst: Willy Diddens Foto: Patrick Post / Hollandse Hoogte ©

**Het kabinet heeft besloten ABN Amro weer te privatiseren. Er heeft nauwelijks discussie over plaatsgevonden. De risico's van het roekeloze gedrag van banken worden door de financiële crisis van 2008 breed onderkend, maar slechts een enkeling pleit in Nederland voor een staatsbank.**

Staatseigendom lost op zich de problemen die inherent zijn aan het huidige banksysteem niet op. Maar winstmaximalisatie als doelstelling kan bij staatsbanken wel betugeld worden. Daardoor wordt een belangrijke angel voor risicovol gedrag uit het systeem getrokken. Daarnaast is er sprake van een omgekeerde

bewijsvoering: als het kabinet de privatisering van ABN Amro (en SNS Reaal) voorstelt, zou het moeten argumenteren waarom dit noodzakelijk of wenselijk is.

## **HET VERANDERDE KARAKTER VAN BANKEN**

De economische theorie kent banken een aantal functies toe, die hun waarde en dienende rol voor de economie onderstrepen. De Commissie Structuur Nederlandse Banken (CSNB) onderscheidt in haar rapport *Naar een dienstbaar en stabiel bankwezen* 10 functies, waarbij het aantrekken van gelden (van particulieren en bedrijven), kredietverstrekking, het faciliteren van het betalingsverkeer en

handelsfinanciering en ondersteuning van internationale activiteiten van het bedrijfsleven, in dit verband de belangrijkste zijn.

Daarnaast horen particuliere banken – en dit is een cruciaal verschil met een staatsbank – ‘aandeelhouderswaarde’ te genereren. De Commissie geeft aan dat de banken zich meer hierop zijn gaan richten en de rendementseisen opschroeven, “maar daarvoor is een agressievere strategie nodig dan voorheen gebruikelijk was”.

Tot in de jaren zeventig voldeden banken aan het klassieke beeld van het bemiddelen tussen partijen die een overschot aan (geld)middelen



hebben en partijen die middelen nodig hebben (bedrijven en overheid). Maar de globalisering van de economie, het opgeven van de vaste wisselkoersen en een beleid van liberalisering hebben fundamentele veranderingen in dit beeld gebracht.

Terwijl de (binnenlandse) kredietverlening tot in de jaren zeventig stabiel bleef op een niveau van circa 40 procent van het bbp, groeide het in Europa daarna tot meer dan 100 procent.

Deze cijfers zijn afkomstig van een rapport van de *European Systemic Risk Board*, een orgaan van de Europese Unie dat op 20 november 2010 is opgericht. Het heeft tot taak het Europese bankensysteem in kaart te brengen, met het oog op het voorkomen van nieuwe crisissituaties. Nederland behoort met circa 200 procent tot de koplopers en bevindt zich in het gezelschap van landen die de hulp van de EU hebben moeten inroepen.

Niet alleen de omvang maar ook de aard van de kredietverlening is veranderd. Er is een grote groei van kredieten aan huishoudens ten opzichte van bedrijven. Zo was in 1964 in het Verenigd Koninkrijk de verhouding tussen kredieten aan huishoudens en bedrijven 1:1, in 2007 was deze 2:1 en was het volume opgelopen van 14 procent van het bbp naar 76 procent. Met name de hypotheekverstrekking was hier debet aan. Tussen 1990 en 2013 steeg in Europa het aandeel van hypotheek bij de particuliere kredietverlening van de helft naar driekwart. Over de Nederlandse situatie in de periode 2001-2007 staat in het CSNB-rapport (blz.14):

*“De kredietgroei moet steeds meer worden gefinancierd door kapitaalmarkten in plaats van deposito’s. Deze tendens wordt versterkt doordat veel besparingen terecht komen bij pensioenfondsen in plaats van banken, terwijl huizenprijzen sterk stijgen en de financieringsbehoefte scherper toeneemt. Banken dragen daaraan bij door een ruim verstrekingsbeleid met een groot aandeel aflossingsvrije hypotheek en LTV-ratio’s (verhouding tussen de hoogte van de lening en de waarde van het huis, red.) van meer dan 100 procent. Ook de aftrekbaarheid van hypotheekrente om het*

*eigenwoningbezit te stimuleren, speelt een rol.”*

Een verder element dat het veranderde karakter van de bankenwereld weergeeft is de explosieve groei van de handel in ‘derivaten’, die veelal voor eigen rekening worden gedaan. Deze derivaten zijn meestal uiterst complexe financiële producten en waren oorspronkelijk bedoeld om risico’s af te dekken. Ze worden gekenmerkt door grote hefboomeffecten en worden vaak ‘over the counter’(OTC) verhandeld, dat wil zeggen buiten de beurs, tegen niet-transparante voorwaarden. De bekende investeerder Warren Buffet noemde ze al in 2003 ‘financiële massavernietigingswapens’.

In 2013 heeft de handel in OTC-derivaten een omvang van 650 biljoen dollar bereikt, waarvan ongeveer de helft in Europa. De financiële crisis van 2008 heeft de handel in deze producten alleen maar tijdelijk ‘afgevlakt’.

De Europese banken hebben ook hun buitenlandse kredietverlening enorm uitgebreid. De valutahandel was in 2007 73 maal groter dan de wereldhandel. De financiële markten zijn dus de relatie met de reële economie kwijt geraakt. Andere indicatoren wijzen in dezelfde richting. Zo is de handel in aardolie ‘futures’ gegroeid van 20 procent van het mondiale bbp in 1980 naar 1000 procent nu. Dit verklaart ook de ‘onverklaarbare’ prijsschommelingen in de olie- en benzineprijzen.

Ten slotte werd de bankenwereld in de afgelopen decennia door een grote fusie- en overnamegolf gekenmerkt. Zo hebben in Nederland de drie grootste banken een marktaandeel van meer dan 80 procent.

Al deze elementen in ogenschouwend, kan worden geconstateerd dat de bankensector sterk van karakter is veranderd. Van smeeroelie van de economie is deze uitgegroeid tot een hoofdrolspeler in financiële markten die een explosieve groei

ondergaan en de relatie met de reële economie in korte tijd zijn kwijtgeraakt. Markten die beheerst worden door complexe producten met grote risico’s en ondoorzichtige regels. Het streven naar ‘aandeelhouderswaarde’ legt de nadruk op korte termijn (winst)doelstellingen.

## **‘MOREEL GEVAAR’**

De kredietcrisis wordt voor een groot deel verklaard door het roekeloze gedrag van banken en andere financiële instellingen. Dit gedrag volgt echter een (bank)interne logica waar de term moreel gevaar (van het Engelse *moral hazard*) op wordt toegepast. Het is belangrijk om deze logica te kennen om het ‘leervermogen’ van banken en het risico op herhaling in te schatten.

Een belangrijk element is de relatie tussen vreemd en eigen vermogen van banken (*leverage*). Het aandeel van het eigen vermogen is in de bankensector heel laag. Zo zijn de internationale afspraken, verwoord in het zogenoemde ‘Baselse Kapitaal akkoord’ (Basel III) om een minimumaandeel eigen vermogen van 3 procent (ongewogen leverage ratio) aan te houden. Mede gezien de zeer lage rentes voor leningen ontstaat een geweldig hefboomeffect voor de ‘aandeelhouderswaarde’, maar het verhoogt ook de risico’s dienovereenkomstig. Derhalve wordt ook het opbouwen van een grotere buffer aan eigen vermogen algemeen als een noodzakelijke maatregel gezien, om de kansen op een volgende bankencrisis te verminderen.

Tegen deze verhoging verzetten de banken zich met hand en tand. In dit verband wordt herhaaldelijk gewezen op de verwevenheid van de bankensector met de politiek. Dit wordt in sommige gevallen versterkt als de financiële sector als een economische kampioen wordt beschouwd (Verenigd Koninkrijk, Nederland). Veelzeggend is in dit verband het ingezonden opiniestuk van Minister Dijsselbloem in NRC (17 januari 2015) met de kop *Banken, stop die lobby, anders komt 2008 terug*, waarin hij onder meer pleit voor een verhoging van het eigen vermogen. In internationaal verband zijn de banken succesvoller: de eisen van Basel III worden keer

op keer verzacht en streefdata worden naar achteren geschoven.

Het risiconemend gedrag van grote banken wordt versterkt door het verschijnsel *too big to fail*. Zogenaamde 'systeembanken', die door hun essentiële functie voor de reële economie niet failliet mogen gaan (zie ABN Amro) worden door de staat/belastingbetaler overeind gehouden. Deze zekerheid verhoogt hun kredietwaardigheid (impliciete staatsgarantie) en de bereidheid grotere risico's te nemen.

Op het niveau van individuele banken vertalen zich deze verschijnselen in conflicterende belangen van management, handelaren en de langetermijnbelangen (voldoende kapitaalreserves) van de organisatie en uiteindelijk van de belastingbetaler. De grote winsten (en verliezen) worden gegenereerd door een beperkt aantal specialisten die uiterst ingewikkelde producten met een groot hefboomeffect ontwikkelen en beheren en waar de resultaten soms in een fractie van een seconde worden gerealiseerd. De cultuur en het gedrag van deze handelaren is voldoende beschreven, bijvoorbeeld in het nieuwe boek van Joris Luyendijk *Dit kan niet waar zijn*. Hun handelswijze wordt door een bonussysteem versterkt dat de nadruk legt op de korte termijn. Zo worden handelaren vaak beloond op basis van hun uitstaande posities, niet op basis van het uiteindelijke resultaat. De bonussen van managers worden ook op basis van kortetermijnresultaten toegekend.

Er ontbreekt voldoende toezicht. Naast vaak ontbrekende wil, schort het in het algemeen bij het management aan specifieke deskundigheid om de gevolgen te overzien. Hierover staat in het rapport van de Commissie Structuur Nederlandse Banken:

*“Een op korte termijn winst georiënteerde cultuur, te grote risicogeneïdheid en complexe organisatiestructuren bij banken hebben de crisis mede veroorzaakt. Dit impliceert dat de interne beheersing bij de banken niet goed heeft gewerkt, met name de strategische risico-allocatie op de hoogste bestuurlijke niveaus. De complexiteit van bancaire business modellen vereist diepgaande kennis en doorleefd begrip van*

*de bancaire activiteiten, de risico's, de bestuurlijke en financiële rapportages, alsmede de externe regulering.”*

Deze mechanismen zijn inherent aan het huidige bankensysteem in het algemeen, maar toch valt te verwachten dat een staatsbank, waar de kortetermijnwinst een minder nadrukkelijke rol speelt, beter in staat zal zijn de uiteenlopende interesses te integreren.

### **KUNNEN BANKEN IN DE TOEKOMST NOG GERED WORDEN?**

Zijn er lessen uit de crisis van 2008 geleerd en wat zijn de verdere ontwikkelingen geweest?

Wat het eerste betreft, er zijn voorstellen voor verbeteringen gedaan. De banken moeten een hoger eigen vermogen hebben (leverage ratio van minstens 4 procent als door Dijsselbloem in zijn NRC-bijdrage voorgesteld, anderen pleiten voor 10 procent en meer), banken moeten worden gesplitst in nuts- en handelsbanken en de bonussen moeten aan banden worden gelegd. Vele deskundigen vinden deze maatregelen noodzakelijk, maar niet voldoende om toekomstige crises te bezweren. Door de globalisering zouden afspraken op mondiaal niveau noodzakelijk zijn. Maar zoals Basel III laat zien is dit niet gemakkelijk te realiseren.

In de tussentijd lijkt de financiële sector ongevoelig te zijn voor de problemen van de reële economie. In 2009 was de sector al van de schrik bekomen en werd weer het winstniveau van voor de crisis bereikt.

Aan het begin van dit stuk is al gewezen op het veranderde karakter van de financiële sector en de ongeremde groei (ten opzichte van de reële). Voor Nederland met zijn relatief kleine economische basis kunnen deze ontwikkelingen een veel grotere (negatieve) impact hebben dan voor bijvoorbeeld de VS of het VK. Zo is de uitspraak in het CSNB-rapport: “In de periode 2001-2007 stijgt het balanstotaal van Nederlandse banken van ongeveer 4 maal tot 6 maal bbp” een veelzeggende indicatie. Misschien nog verhelderder is het in februari 2015 verschenen rapport van McKinsey. Daarin wordt de

schuldontwikkeling van de reële economie en van de financiële sector vanaf de crisis tot nu weergegeven. Terwijl landen als de VS (-24 procent), Duitsland (-21 procent) en VK (+2 procent) een les lijken te hebben geleerd, is Nederland – na China – met een groei van +38 procent medekoploper voor wat de groei van de schuld van de bankensector betreft. Het scenario van veel deskundigen doemt op dat het systeem niet *too big to fail* wordt, maar *too big to save*, te groot om nog door overheidsinterventies overeind gehouden te kunnen worden.

Er ontstaat een beeld van een Nederlandse bankensector die niet onder controle is en/of een beoogde aanjager van onze economische ontwikkeling zou zijn. Dit laatste verband wordt door deskundigen overigens tegengesproken. Vanaf een bepaalde grootte zou de financiële sector zelfs een negatieve invloed op de groei hebben. Financieel en menselijk kapitaal worden volgens deze zienswijze onttrokken aan activiteiten met een hoger maatschappelijk rendement.

De twee laatste zinnen van het door Britse deskundigen opgestelde lijvige rapport *The Future of Finance* luiden:

*“Het meest zorgwekkende is dat het einde in zicht komt van onze fiscale en monetaire mogelijkheden om het systeem te redden. We worden kwetsbaar voor rampen van een ongekeerde omvang.” (vertaling WD)*

Deze waarschuwing en de naar de maatstaven van de liberale markteconomie uitstekende prestaties van de staatsbank ABN Amro zouden voldoende aanleiding moeten zijn om de beursgang te heroverwegen.

- *The Future of Finance*, Adair Turner e.a., London School of Economics, 2010
- *Naar een dienstbaar en stabiel bankwezen*, Commissie Structuur Nederlandse Banken, 2013
- *Is Europe overbanked?*, European Systemic Risk Board, Juni 2014
- *Debt and (not much) Deleveraging*, McKinsey Company, 2015
- *Dit kan niet waar zijn*, Joris Luyendijk, 2015

# LUYENDIJK

## DE ENE BANKIER IS DE ANDERE NIET

Tekst: David Hollanders

**Tandenknarsers en neutralen, waanbankiers en koele kikkers – in zijn bekende pakkende schrijfstijl betoogt Joris Luyendijk in zijn nieuwste boek dat bankiers geen monsters zijn maar spelers in een verziekt systeem. Eén aspect verdient daarbij meer aandacht: dat systeem wordt welbewust in stand gehouden. Het is een politiek project.**

Onlangs verscheen het boek *Dit kan niet waar zijn* van journalist Joris Luyendijk. Luyendijk schetst daarin de financiële sector op basis van 200 interviews met mensen die werkzaam zijn in de City, de financiële wijk in Londen.

Luyendijk stond kritisch tegenover de financiële sector toen hij aan de interviews begon. Hij schrijft in de inleiding: ‘Democratie lijkt steeds meer een systeem waarin kiezers bepalen welke politicus gaat uitvoeren wat de financiële sector dicteert.’ Gaandeweg de interviews wordt hij genuanceerder en kritischer. En toch gaat hij mijns inziens niet ver genoeg, althans hij politiseert zijn scherpe observaties niet.

Maar eerst het boek zelf. Luyendijk merkt op dat net als in een dictatuur in het Midden-Oosten, niemand in de financiële sector met de pers praat. Dat doet men namelijk op straffe van onmiddellijk ontslag. Toch waren er mensen die, onder strikte garanties, met Luyendijk wilden praten. Daarmee onderscheidt Luyendijk zich direct gunstig van journalisten die in bijzijn van communicatiemedewerkers vooraf goedgekeurde vragen stellen aan financiële kopstukken.

Een belangrijk punt van Luyendijk is dat niet alle mensen in de financiële sector hetzelfde zijn. Ten eerste moeten de ‘echte’ bankiers onderscheiden worden van ondersteunend personeel (IT, secretariële ondersteuning). De eerste groep kijkt –zo merkt Luyendijk – over het algemeen neer op de tweede groep. Maar ook bankiers verschillen onderling. Zo onderscheidt Luyendijk de tandenknarsers van de

neutralen. De eerste groep vindt dat er iets mis is in de sector, maar onderneemt zelf niets omdat dat zinloos is. De tweede groep ziet de ethische dilemma’s ook, maar betreft dat inzicht niet op zichzelf. Beide typen onderscheiden zich weer van de waanbankiers en van de koele kikkers, die zich al niets meer afvragen, respectievelijk de waarden van de sector eigen hebben gemaakt. Deze typologie sluit aan bij Luyendijks uitgangspunt, namelijk dat bankiers geen monsters zijn. Wellicht lijkt Luyendijk hiermee te mild voor een beroepsgroep die woekerpolissen verkoopt, de Libor-fraude pleegde, belasting ontduikt en miljoenenbonus incasseert. Dat is slechts schijn. Luyendijk laat vooral zien hoe verziekt het systeem is. Luyendijk stelt – mijns inziens terecht – dat het systeem het probleem is; niet personen en niet hebzucht als zodanig. Het is dan ook geen toeval dat bankiers fel reageren op Luyendijk. Zo twitterde de anders zo diplomatieke Chris Buijink –lobbyist voor de bankiers bij de Nederlandse Vereniging van Banken (NVB) en oud secretaris-generaal van Economische Zaken – dat Luyendijk een populist is. En toch overtuigt Luyendijks kritische houding maar gedeeltelijk. Zo stelt hij over de verkoop van financiële ‘producten’ als woekerpolissen en renteswaps dat ceo’s niet weten hoe hun eigen bank functioneert. Een bank is ‘een eilandenrijk in de mist’. De zwendel en oplichterij die woekerpolissen blijken te zijn was meer misverstand dan moedwil. Dat is te voorzichtig, of liever: volstrekt ongeloofwaardig. Zowel in Nederland als in Engeland zijn – en worden nog altijd – producten verkocht die zich in niets van oplichterij onderscheiden. Onlangs toonde Zembra hoe de Rabobank met zogenoemde renteswaps het mkb financieel volledig uitkleedt. Deze ‘producten’ zijn bewust in elkaar gezet, bewust verkocht, klagers worden bewust onder druk gezet, juridische procedures worden bewust vertraagd en toezichthouders en het Ministerie van

Financiën worden bewust bewerkt – onder andere door de NVB van Buijink. Daar moet tot op hoog niveau over overlegd zijn – al is het maar omwille van *damage control* in de media.

Luyendijk gaat er grotendeels aan voorbij dat dit systeem bewust in stand wordt gehouden door mensen die er belang bij hebben. Het is een internationale financiële elite die zich bedient van lobby’s, marketing, het inhuren van oud-politici, campagedonaties, financiering van ‘academisch’ onderzoek en ‘onderzoeksscholen’ en het opkopen van kranten. Dat is geen eilandenrijk in de mist, dat is coördinatie. Dat is strategie.

Luyendijk besteedt in het laatste – en wat mij betreft beste – hoofdstuk wel expliciet aandacht aan de belangen van de financiële sector en hoe die behartigd worden. In het Westen hebben we bijvoorbeeld geen corruptie, maar dat komt toch vooral doordat we corruptie ‘campagedonaties’ noemen. Met dit laatste hoofdstuk herstelt Luyendijk de balans enigszins. Al met al is *Dit kan niet waar zijn* een goed boek. Het is ook een overtuigende boodschap dat niet elke bankier hetzelfde is. Het was echter een perfect boek geworden als de schrijver meer oog had gehad voor de politieke belangen in de sector en de politieke actoren – zoals de NVB – die die belangen verdedigen.



Joris Luyendijk  
*Dit kan niet waar zijn. Onder bankiers*  
Uitgeverij Atlas Contact

# DE GOEDE DIAGNOSE, HET VERKEERDE MEDICIJN

Tekst: David Hollanders

**Verontrustend veel Nederlanders hebben te weinig vermogen om in de toekomst de klappen op te vangen van het huidige regeringsbeleid, bijvoorbeeld als ze langdurig ziek worden. Dat blijkt uit onderzoek van het Wetenschappelijk Bureau van de Vakbeweging, dat helaas dat beleid op zich amper ter discussie stelt.**

Onlangs verscheen het rapport *Vermogen maakt verschil* van het Wetenschappelijk Bureau van de Vakbeweging dat gaat over de gevolgen van vermogensverschillen in Nederland. De hoofdvraag is: 'Kunnen burgers de toegenomen risico's die zijzelf dragen opvangen uit hun vermogen?' Het korte antwoord is dat een substantieel deel dat niet kan. De vervolgvraag is dan wat de gewenste overheidsreactie is. Moeten burgers meer sparen of moeten kosten collectief gedragen worden? Mijns inziens had dit de hoofdvraag moeten zijn en had die vraag ook anders beantwoord moeten worden dan nu het geval is. Het rapport legt zich namelijk bij voorbaat neer bij de verschuiving van ziektekosten, pensioenkosten, studiekosten en werkloosheidskosten naar individuen die deze via de financiële sector hebben te verzekeren. Verdienste van het rapport is dat het een informatierijke verzameling aan materiaal over ongelijkheid samenbrengt. Dat is belangrijk, omdat er over vermogensongelijkheid nog weinig overzichtsliteratuur is en sommigen het politieke belang van grote vermogensongelijkheid bagateliseren. Vermogen is niet alleen maar een appeltje voor de dorst of financieringsbron voor een tweede auto, tweede huis, of tweede vakantie, maar is veel bepalend in een samenleving waarin de overheid zich terugtrekt. Wie zijn of haar kind wil laten studeren – zonder een studieschuld van een ton – moet sparen. Wie niet door kan werken na 65, moet sparen. Wie chronisch ziek wordt, en decennialang een eigen risico moet betalen en niet van aanvullende verzekering kan veranderen, moet – alweer – spa-

ren. Maar veel mensen hebben daar het geld daar niet voor, zo laat het rapport met veel cijfermateriaal zien. Zo heeft 30 procent van de bevolking geen eigen vermogen. Maar ook de middenklasse heeft nauwelijks eigen vermogen. Zo heeft de groep in het midden van de vermogensverdeling een financieel vermogen van circa 17.500 euro. Dat is volstrekt ontoereikend bij langdurige ziekte en werkloosheid. Een bijkomend probleem is dat vermogen van mensen met een laag vermogen minder snel groeit dan vermogen van mensen met een hoog vermogen. De auteur Aldert Boonen stelt: 'De rijkste groep (...) heeft veel minder last van de crisis en ziet zijn vermogen nauwelijks dalen.' Maar zelfs mensen die 100.000 bezitten hebben een probleem. Zij worden door reclame en/of de fiscus aangemoedigd te sparen via 'financiële producten', die al jaren weinig meer dan zwendel (woekerpolissen) blijken te zijn. Kortom, de overheid trekt zich niet alleen terug, maar geeft vooral ook ruim baan aan de financiële sector, die nog groter, nog machtiger en nog onontkoombaar wordt. Boonen documenteert en beschrijft de informatie zorgvuldig (moet eigenwoningbezit wel of niet meegerekend worden bijvoorbeeld). De vraag is dan vervolgens wat de politieke consequentie moet zijn van de geconstateerde economische ongelijkheid. Tot slot gaat het rapport hierop in. Een voor de hand liggende conclusie is mijns inziens dat de rol van de financiële sector teruggedrongen moet worden, dat loonmatiging stoppen moet en dat collectieve verzekeringen verruimd moeten worden. Kortom, dat een werkelijk sociaaldemocratisch programma de oplossing is en dat daar politieke strijd voor nodig is. Maar deze conclusie wordt niet getrokken. Er wordt wel gesteld dat het terugdraaien van bezuinigingen en hervormingen in de verzorgingsstaat 'het aantrekkelijkst is, maar lijkt nu weinig slagingskansen te hebben. Het huidige kabinet voert in hoog tempo allerlei hervormingen en bezuinigingen door. Het ligt niet in de

lijn der verwachting dat toekomstige kabinetten deze hervormingen en bezuinigingen op hoofdlijnen terug zullen draaien.'

Deze conclusie bevreemdt om twee redenen. Ten eerste is wat vandaag onwaarschijnlijk lijkt, morgen soms vanzelfsprekend. Voor 2007 was het ondenkbaar dat banken gered zouden worden met 100 miljard euro, dat de AOW-leeftijd verhoogd zou worden, dat ongekozen Europese ambtenaren in Athene de 'soevereine' Griekse regering controleren. Toch is het allemaal gebeurd. Het is waar dat met dit VVD-PvdA-kabinet het terugdraaien van bezuinigingen (laat staan fiscaal stimuleren) ondenkbaar is. Maar dat kan veranderen, zeker als politieke partijen en maatschappelijke organisaties (zoals de vakbond) een alternatief zichtbaar maken. En daarmee wordt een tweede overweging relevant. Zelfs als het weinig waarschijnlijk is dat de AOW-leeftijd verlaagd wordt (wat met het huidige kabinet inderdaad zo is), dan nog is het de taak van (een wetenschappelijk bureau van) de vakbond om zich daar niet bij neer te leggen, net zoals men zich niet bij kinderarbeid in ontwikkelingslanden neerlegt, hoe onwaarschijnlijk het ook is dat dat geheel zal verdwijnen. De vreemde gewaarwording is dan dat het rapport enerzijds haarscherp laat zien hoe rampzalig het beleid is, en zich er anderzijds vrij eenvoudig bij neerlegt. Dat neemt niet weg dat de maatregelen die wel worden voorgesteld (zoals hogere vermogensbelasting) economisch verstandig zijn en dus volop steun verdienen.



Aldert Boonen – *Vermogen maakt verschil: De verdeling van vermogen en de gevolgen ervan*. Wetenschappelijk Bureau voor de Vakbeweging, publicatie no. 6 (januari 2015).



## OPKOMST SYRIZA IS VOOR HEEL EUROPA VAN BELANG

Tekst: Sara Murawski Foto: Petros Giannakouris / Hollandse Hoogte ©

**25 januari jongstleden schreef Syriza geschiedenis in Griekenland door een klinkende overwinning te behalen. De partij won de verkiezingen met maar liefst 36% van de stemmen, met de boodschap dat het nu eens afgelopen moest zijn met de bezuinigingen die vanuit de EU en het IMF worden voorgeschreven als gevolg van de steunpakketten die het land aanvaardde. Inmiddels is Syriza uitgegroeid tot symbool van een nieuwe, linkse wind die door Zuid-Europa waait en een breuk vormt met het neoliberale denken dat tijdens de crisis overheerste. Dit stuk analyseert de opkomst van Syriza in de context van de huidige EU en toont aan waarom de verkiezingszege van Syriza alle Europeanen aangaat.**

Syriza kent een voorgeschiedenis als alliantie van links-gezinden van allerlei stromingen, variërend van communisten tot sociaaldemocraten en van feministen tot milieuactivisten. Het doel van deze beweging was onder meer om een vuist te maken tegen het neoliberale beleid dat in eigen land (toen al) gevoerd werd, en belangrijke maatschappelijke vraagstukken, zoals

de ontwikkeling van de EU, kritisch te bediscussiëren. In 2004 werd Syriza, dat naast 'De Coalitie van Radicaal Links' ook 'van onderop' betekent, officieel opgericht om deel te kunnen nemen aan de landelijke verkiezingen. Zoals wel vaker het geval met jonge linkse partijen, volgden de interne spanningen tussen de verschillende stromingen binnen de alliantie elkaar

in rap tempo op. Het is denkbaar dat dat proces zich de komende jaren zal voortzetten, mede afhankelijk van de mate waarin Syriza de ruimte wordt gegund om haar plannen waar te maken. Maar feit is dat premier Tsipras en de extravagante minister van Financiën Varoufakis een fundamenteel ander geluid laten horen aan de Europese onderhandelingstafel: onomwonden proberen ze met hun politieke eisen en onderhandelingstactiek de Brusselse technocratische logica te doorbreken. Wie de leiders van de partij hoort spreken, valt bovendien op hoezeer de belangen van de Grieken consequent voorop worden gesteld; gezien de bezuinigingen die de vorige regeringen hebben doorgevoerd misschien niet zo gek, maar Tsipras en Varoufakis slagen er wel in om Europese politiek 'dichtbij je bed' te brengen.

Hoewel Syriza zich niet profileert als een eurosceptische partij (integendeel: Syriza is binnen Europees Verenigd Links/Noords Groen Links (GUE/NGL), de linkse fractie in het Europees parlement waar ook de SP deel van uitmaakt, een zeer eurofiële partij), heeft zij zich wel altijd verzet tegen de neoliberale consensus die de EU de afgelopen decennia steeds meer in een wurggreep houdt. Meer dan ooit worden hervormingen en bezuinigingen als noodzakelijk gepresenteerd en is het antwoord op de toenemende eurosceptis nog meer economische en fiscale integratie. Die ontwikkeling kent een voorgeschiedenis. Beleidsmakers in de EU zijn al sinds de jaren 50 sterk gefocust op het versterken van de interne markt – een agenda die met name door grote bedrijven gedreven wordt. Maar met de ondertekening van het verdrag van Maastricht in 1992 is de EU, begonnen als project van vrede, stabiliteit en gemeenschappelijke welvaart, ingrijpend van karakter veranderd. Toen werd er namelijk besloten om van de EU een monetaire unie te maken door de introductie van de euro. Dat er van een politieke unie, de voorwaarde van een muntunie, volstrekt geen sprake was, nam men destijds voor lief – die zou vanzelf wel volgen, was de gedachte. Het tegendeel bleek waar.

In de jaren na de invoering van de euro groeiden de noordelijke en zuidelijke lidstaten verder uit elkaar. Het noorden profiteerde van een relatief ‘goedkope’ euro, waardoor de handelsbalansen van bijvoorbeeld Duitsland en Nederland explosief groeiden, terwijl de zuidelijke landen juist last hadden van een ‘dure’ euro en minder konden exporteren. Voor een deel werd deze economische ongelijkheid gecompenseerd doordat het zuiden geld leende van banken uit het noorden. Met name in Spanje leidde dat tot een fikse bubbel op de huizenmarkt. De Griekse situatie was een geval apart: het land bleek een veel groter begrotingstekort te hebben dan de voormalige regering had beweerd, onder meer vanwege een slimme boekhoudkundige truc van zakenbank Goldman Sachs. Toen aan het licht kwam hoe Griekenland er echt voor stond, had dat ook negatieve gevolgen voor Spanje en Portugal: de

financiële markten waren bang dat ook zij niet meer aan hun betalingsverplichtingen zouden kunnen voldoen. De zuidelijke lidstaten kwamen financieel droog te staan, en de EU zag zich genoodzaakt om in te grijpen. Een aantal daarvan kreeg steunpakketten van de EU en het IMF (samen vormen het IMF, de ECB en de Europese Commissie de zogenaamde ‘trojka’, de instantie die de voorwaarden van steun bepaalt en monitort), maar moesten in ruil daarvoor snoeiharde bezuinigingen doorvoeren. Hetzelfde bezuinigingsbeleid werd overigens ook opgedrongen aan de rijkere landen die eveneens last hadden van de eurocrisis, zij het in een lichtere variant. Dat pakte extra slecht uit voor de zuidelijke lidstaten die hun tekorten moesten wegwerken, omdat hun concurrentiepositie verder verzwakt werd.

In de jaren die volgden, leende Griekenland in twee rondes astronomische bedragen van het IMF, de ECB en de lidstaten. Intussen sneed men flink in de publieke uitgaven, werden staatsbedrijven geprivatiseerd en stortte het land binnen een paar jaar in een ongekennde economische malaise. De cijfers liegen er niet om: de Griekse economie is (in vergelijking met de periode voor de crisis) met een kwart gekrompen, één op de drie Grieken leeft onder de armoedegrens (waaronder een heleboel kinderen), één op de vier Grieken heeft geen baan (de helft van de jongeren zit zonder werk), de lonen zijn alom gekelderd (tussen 2008 en 2013 met wel 18%), evenals het minimumloon, dat werd verlaagd naar 500 euro. Sociale voorzieningen zijn afgeschaft of uitgehold, de toegang tot zorg is zeer beperkt en veel mensen kunnen hun medicijnen niet langer betalen. Huiseigenaren zijn hun huis uit gezet vanwege onbetaalbare hypotheekschulden, en het armste deel van de bevolking is zelfs afgesneden van de meest primaire behoeftes, zoals voedsel en elektriciteit. In feite is Griekenland een soort derdewereldland binnen de eurozone geworden, waarbij de trojka op dezelfde manier optreedt als het IMF door geld uit te lenen aan ontwikkelingslanden om daarmee liberaal economisch beleid af te dwingen. Inmiddels heeft het IMF, dat veel te rooskleurige

projecties van de Griekse economie schetste, in een intern rapport toegegeven het de desastreuze bezuinigingen onderschat heeft, en dat er te laat is afgeschreven op de private schulden. Een welkome bekentenis, zij het too little and too late.

Sinds het moment dat Syriza binnen drie dagen een regering wist te smeden, wordt er druk onderhandeld over schuldafwikkeling met de eurogroep – de organisatie binnen de EU die het economisch en monetair beleid van de eurozone-landen coördineert en vanuit die rol nauw samenwerkt met de trojka. Griekenland staat namelijk diep in het krijt bij de trojka en de lidstaten: in totaal voor zo’n 240 miljard euro. Een deel van die leningen hoeft pas over tientallen jaren terugbetaald te worden, maar een ander deel loopt nu al af en moet geherfinancierd worden. Wie zich over de schuld van Griekenland buigt, zal zich overigens verbazen: hoewel het hardnekkige cliché heerst dat Griekenland het geld geleend heeft om zijn ‘dure’ verzorgingsstaat in stand te houden, is dat een grove misvatting. Ruim een derde van de steunpakketten van de EU en het IMF is opgegaan aan het aflossen van andere leningen, een vijfde is gebruikt om af te schrijven op de staatsschuld, nog een vijfde is ingezet voor het redden van de banken, en daarnaast gingen er forse bedragen op aan rentebetalingen en compensaties voor private investeerders, die moesten accepteren dat ze niet al hun uitgeleende geld terug zouden zien. Slechts 11% van de leningen was bestemd voor overheidsuitgaven, en nog eens de helft daarvan werd besteed aan achterstallige betalingen.

En dat was niet het enige cliché waar de Grieken de laatste jaren mee werden geconfronteerd. In de media maar ook in politieke debatten werd tijdens de crisis (en soms nog steeds) stelselmatig verwezen naar de ‘luie Grieken’ die weinig werken, geen belasting betalen en op hun 50ste al met pensioen gaan – Nederland vormt daar, met de PVV in de absolute voortrekkersrol, bepaald geen uitzondering op. Deze misverstanden zijn echter gemakkelijk te weerleggen: van alle OESO-landen werkt de



Aanhangen van Die Linke tonen hun solidariteit met de Grieken.

Griekse arbeider na de Mexicaan de meeste arbeidsuren per jaar (en binnen de EU zelfs de meeste), en hij gaat, gelijk met de Duitser, gemiddeld op zijn 62ste met pensioen. Tot zover het beeld van de rentenierende en ouzo-drinkende pensionado op het strand. Het belastingstelsel in Griekenland functioneert inderdaad behoorlijk slecht, maar dat is in de eerste plaats een institutioneel probleem – niet van de bevolking. Regering na regering heeft de strijd tegen belastingontwijking en -ontduiking (waarvan die van de oligarchen de meest desastreuze is voor de staatskas) niet aangedurfd. Dat geldt ook voor de regeringen die sinds de crisis het bewind voerden, en onder toezicht van de trojka wél de welvaartsstaat structureel afbraken, maar er niet in slaagden om een enigszins functionerende belastingdienst op te tuigen. Geheel terecht is de aanpak van corruptie, smokkel en belastingontwijking en -ontduiking dan ook één van de speerpunten van Syriza, die daarmee miljarden wil binnenhalen voor het economische herstel van Griekenland.

Wat wil Syriza nog meer? Hoewel de breuk die Syriza probeert te forceren met het beleid van de trojka zeker radicaal te noemen valt, is het programma van de partij voorname-lijk klassiek sociaaldemocratisch van aard. Syriza wil de armoede bestrijden

door de bevolking te voorzien van noodhulp, sociale voorzieningen en voldoende vangnetten, en maakt zich er hard voor om publiek goed in publieke handen te behouden. De partij streeft een belastingstelsel na waar de sterkste schouders de zwaarste lasten dragen, waardoor de allerarmsten, die soms met grote schulden te kampen hebben, kunnen worden ontzien. Daarnaast wil Syriza de Griekse economie stimuleren met een banenplan en een investeringspakket (waar ook een ontwikkelingsbank deel van uitmaakt), de Griekse instituten professionaliseren en democratische hervormingsplannen doorvoeren. Syriza streeft met andere woorden naar een fatsoenlijke welvaartsstaat die gefundeerd is op een progressief belastingstelsel, en waar instituties zoals het nationale statistische bureau en de belastingdienst gewoon hun werk doen. Maar ook meer radicale en vernieuwende ideeën, zoals een onvoorwaardelijk basisinkomen en het aanmoedigen van coöperatieve initiatieven die werken met open source technologie, maken deel uit van haar gedachtegoed. In die zin is Syriza wel degelijk een vernieuwende en vooruitstrevende partij.

De slogan van Syriza luidt: 'We open a way to hope'. En dat is precies de leus waarmee Syriza de onderhandelingen met de EU-instituties is aangegaan.

Het is begrijpelijk dat Syriza niet al haar verkiezingsbeloftes waar zal kunnen maken, en dat de nieuwe regering niet zomaar eenzijdig de lijnen met de Europese onderhandelaars kan doorsnijden. Vanuit dat perspectief was de instemming met het huidige steunprogramma minder verrassend (en teleurstellend) dan veel media deden voorkomen. Immers kon zo de verdere ineenstorting van de economie door een mogelijke bankrun en zelfs een gedwongen Grexit worden voorkomen. Bovendien heeft Syriza, ondanks wat er in veel media beweerd wordt, wel degelijk een aantal belangrijke wapenfeiten weten binnen te halen in de onderhandelingen. Zo is de noodsteun van de ECB voor de Griekse banken in stand gebleven, en heeft de EU de eis van een hoog primair begrotingsoverschot voor dit jaar laten varen. Dat geeft Syriza meer ruimte om haar plannen nader uit te werken en in de praktijk te brengen. Maar belangrijker: Syriza oefent een andere vorm van politiek uit en spreekt een andere politieke taal dan men gewend is in Brussel. Terecht verwijst Varoufakis naar de 'humanitaire crisis' die zijn land en bevolking teistert, en legt hij het verband met het bezuinigingsbeleid dat de EU de afgelopen vijf jaar aan Griekenland heeft opgelegd.

Syriza heeft veel mensen in Europa nieuwe hoop gegeven voor een echte linkse vorm van politiek bedrijven: van onderop, door middel van coöperatieve samenwerkingsverbanden, met een duidelijke rol voor de burger die volop meepraat over de invulling van politiek beleid. Het is nu wachten op de volgende belangrijke fase in de onderhandelingen: eind juni is ook deze verlenging van de EU-steun afgelopen, en moet blijken hoe vergevorderd de uitwerking en realisatie van de plannen van Syriza zijn. Het beloven spannende tijden te worden.

## GERAADPLEGDE BRONNEN

- Yiannis Mouzakis (5 januari 2015): 'Where did all the money go?'
- Jean Lievens (9 maart 2015): 'Een nieuw verhaal voor links'
- Het verkiezingsprogramma van Syriza
- Diverse rapporten van de OESO en de trojka

# HOE VAROUFAKIS EEN GRILLIGE MARXIST WERD

Tekst: Hans van Heijningen Foto: Jörg Rüger/wikimedia CC BY 3.0

**Voordat Yanis Varoufakis minister van Financiën werd, gaf hij in 2013 een toespraak in Zagreb, waarin hij uit de doeken deed hoe zijn politieke ontwikkeling verlopen is. Tot op de dag van vandaag blijft Marx hem inspireren, maar omverwerping van het kapitalistisch systeem in Europa is volgens hem binnen de huidige context niet reëel. Daarvoor zijn de risico's voor de Griekse en Europese bevolking te groot.**

Dat veel vrouwen de nieuwe Griekse minister van Financiën Yanis Varoufakis wild aantrekkelijk vinden, dat de man zich onconventioneel kleedt en dat het tussen hem en eurogroepvoorzitter Dijsselbloem niet botert, is u waarschijnlijk niet ontgaan. Zelf heb ik Varoufakis drieënhalve jaar geleden in Athene ontmoet tijdens een memorabel gesprek dat Emile Roemer, toenmalig SP-Tweede Kamerlid Ewout Irrgang en ik met hem hadden. Na drie kwartier stapte Varoufakis plotseling woedend op, verontwaardigd over de bezwaren van Irrgang tegen het voorstel om alle Europese schulden in één pot te doen om zo het astronomische rentepercentage dat de Grieken op hun leningen moesten betalen in één klap substantieel omlaag te brengen.

Maar eerlijk is eerlijk, ook bij Varoufakis lijkt het kwartje inmiddels gevallen. Bij één van zijn eerste mediaoptredens na zijn benoeming hoorde ik hem op tv verklaren dat het natuurlijk niet de bedoeling was dat de Nederlandse en Duitse belastingbetaler op zouden draaien voor het Griekse schuldenprobleem. Sterker nog, niet alleen de burgers in Zuid- maar ook in Noord-Europa zijn naar zijn mening het slachtoffer van een Europese politieke en financiële elite die de banken uit de wind houdt, de economie kapot bezuinigt en de

burgers voor dat beleid op laat draaien.

## **GRILLIGE, NIET CONSISTENTE MARXIST**

Varoufakis, die meer dan twintig jaar in Groot-Brittannië en Australië studeerde en doceerde, was een van de hoofdattracties op het zesde Subversieve Festival, dat in 2013 in Zagreb plaatsvond.

Op dat moment had de economieprofessor nog geen idee dat hij twee jaar later minister van Financiën van Griekenland zou worden. Hij hield er een toespraak waarin hij inging op zijn eigen politieke ontwikkeling, op de dreigende ontwikkelingen in Europa en op de Griekse en de eurocrisis. In zijn toespraak omschreef hij zichzelf als een 'grillig' en 'niet consistent' marxist. In een analyse die bol staat van marxistische begrippen en referenties, maakt de econoom duidelijk hoe hij in de wereld staat. 'Het dialectisch perspectief, waarin alles zwanger is van haar tegendeel, alsmede het oplettende oog waarmee Marx de potentie voor verandering onderscheidde in wat de meest onveranderlijke sociale structuren lijken te zijn, hebben mij geholpen de grote tegenstellingen binnen dit tijdperk van het kapitalisme te begrijpen', zei Varoufakis tegen het publiek. 'Rijkdom wordt collectief geproduceerd en vervolgens privé toegeëigend op basis van productieverhoudingen en eigendomsrechten die vrijwel volledig op vals bewustzijn zijn geënt. Doordat het kapitalisme noodzakelijkerwijs alles wat van waarde is - elk aspect van het menselijk leven - in koopwaar omzet en daarmee arbeid ontmenselijkt, delft zij haar eigen graf.'

Het marxisme vormt voor Varoufakis een venster dat een helder uitzicht op de wereld biedt, maar is tegelijkertijd niet zonder beperkingen. Marx maakte volgens Varoufakis twee cruciale fouten. 'Hoe kon hij, een buitengewoon intelligent man, over

het hoofd zien dat zijn meest getalenteerde medestanders over de ruggen van hun eigen kameraden omhoog zouden klimmen? Wat in hemelsnaam heeft Marx ertoe bewogen om zijn eigen theoretische model dicht te timmeren, het laatste woord op te eisen en de absolute waarheid te claimen?' Daarmee heeft de grondlegger van het wetenschappelijk socialisme een autoritair model ontwikkeld en de zaak van het socialisme ernstig geschaad, aldus Varoufakis. 'Het heeft er mede toe geleid dat socialisten zich van meet af aan op de strijd voor gelijkheid en rechtvaardigheid hebben gericht en het concept 'vrijheid' over hebben gelaten aan de liberalen. Die wisten daar wel raad mee, hebben dat begrip geladen vanuit het perspectief van het individu en de markt. De burger werd gereduceerd tot individu, tot rationaal economisch wezen en tot consument.'

## **LEREN VAN THATCHER**

Varoufakis geeft ruitelijk toe dat zijn eigen politieke ontwikkeling met vallen en opstaan is gegaan. In de jaren dat hij in Engeland leefde (van 1978 tot 1988) brak het neoliberalisme door. Onder leiding van Margaret Thatcher werd de macht van de vakbonden en de publieke instellingen met de nodige staatsrepressie gebroken, ten gunste van de macht van het kapitaal. Varoufakis bekende in Zagreb dat hij had gedacht dat het 'verelendings'beleid van Thatcher zou zorgen voor een opleving van radicale, progressieve politiek, maar dat hij zich daarin vergist had. Terwijl de mijnen en de zware industrie ten onder gingen, werd de financiële sector 'booming', maakte de winkel op de hoek plaats voor een winkelcentrum, stegen de huizenprijzen de pan uit en draaide Tony Blair de sociaal-democratie en de werkende klasse de nek om, zonder dat er een revolutie uitbrak. De les die Varoufakis leerde van Thatcher was dat het mogelijk was om de economische structuur





Yanis Varoufakis

ingrijpend te hervormen, de macht van de vakbonden te breken en links langdurig uit te schakelen.

### **DONKERE WOLKEN BOVEN EUROPA**

In 2000 werd Varoufakis hoogleraar politieke economie aan de Universiteit van Athene. Vanuit die positie heeft hij Griekenland lid van de EU zien worden (in 2001), financieel kopje onder zien gaan doordat de rente op de Griekse staatsschuld na 2008 als een raket omhoog schoot, en is hij getuige geweest van de 'hulp' van de trojka (EU, ECB en IMF) aan Griekenland, de voorwaarden die daaraan verbonden waren en de sociale crisis die daaruit voortkwam. Dat bracht hem tot het inzicht dat de Europese Unie gekenmerkt wordt door een groot democratisch tekort, dat in combinatie met haar 'krakkemikkige monetaire architectuur' de volkeren van Europa op het pad van permanente recessie heeft gebracht. Varoufakis is ten diepste doordrongen van de ernst van de situatie waarin Griekenland en Europa zich bevinden. Dat maakt dat hij niet kiest voor makkelijke oplossingen als 'Grieken-

land uit de EU' of 'Griekenland uit de euro'. Zo vroeg hij zich in Zagreb af: 'Wat hebben we te winnen bij een oproep om de eurozone of de EU te ontmantelen, wanneer we zien dat het Europese kapitaal daar juist alles aan doet? En als de eurozone klappt en de economisch zwakke landen aan de Middellandse Zee economisch en financieel compleet instorten, zal progressief links dan als een feniks uit de as van de Europese instituties herrijzen? Of zullen de nazi's van de Gouden Dageraad, de neofascisten, de xenofoben en de kleine criminelen dan aan het langste eind trekken?' Varoufakis onderkent het gevaar van extreem-rechts wanneer Griekenland de eurozone uitgewerkt wordt. Dit betekent voor hem dat we het Europese kapitalisme in deze fase van de geschiedenis overeind moeten houden en dat we tegelijkertijd het stuur over moeten nemen van een Europese elite die op volle snelheid richting afgrond koerst. 'Niet omdat we van het Europese kapitalisme, de eurozone, Brussel of de Europese Bank houden, maar omdat wij het als linkse mensen aan onszelf verplicht zijn om te voorkomen dat het volk een te hoge

prijs betaalt voor een crisis die zij niet aangericht heeft.'

### **NIET INGEKAPSELD WORDEN**

Wat staat links volgens Varoufakis dan te doen? 'Niets anders dan op een radicale manier te strijden voor een gematigde sociale agenda ter stabilisering van het kapitalistisch systeem.' Het is, geeft Varoufakis toe, geen perspectief om erg enthousiast van te worden. Wat de situatie in Europa zo gevaarlijk maakt, is dat de Europese elite de aard van de crisis niet lijkt te begrijpen en dat ze geen benul lijkt te hebben van de consequenties die de crisis nog kan hebben. Om tot meer stabiliteit te komen, zal er volgens Varoufakis ook samen moeten worden gewerkt met reactionairen. Dat brengt voor de leiders van links het risico met zich mee van co-optatie, van het toetreden tot het centrum van de macht. Daar moeten linkse partijen zich bewust van zijn en daar moeten ze zich tegen wapenen, omdat hun leiders anders tegenover het volk komen te staan.

Varoufakis laat zich als minister van Financiën leiden door de strategie van 'voorkomen dat Griekenland verder afglijdt'. De start van zijn ministerschap was vanuit pr-oogpunt geslaagd. Door zijn charme wist hij de aandacht op zich te vestigen, wat het voor hem mogelijk maakte om uit de doeken te doen hoe beroerd Griekenland en de gewone Grieken ervoor staan. Dat Griekenland de kans moet krijgen om zijn economie weer aan de praat te krijgen en dat banen en koopkracht de basis moeten zijn voor het afbetalen van rente en schulden. Na harde onderhandelingen waarbij Varoufakis en minister-president Tsipras door het stof moesten, hebben zij in februari weten te voorkomen dat de ECB de geldkraan dichtdraaide en hebben ze een paar maanden uitstel gekregen. Dat laat onverlet dat alle seinen op rood staan en de Europese elite niet geneigd lijkt om de Griekse regering een reële kans te bieden om op een andere manier uit de crisis te komen dan door haar economie en bevolking verder uit te knijpen. De controversie Griekenland-EU zit in een impasse, waarbij het ontploffingsgevaar onverminderd groot blijft.

De toespraak van Varoufakis in Zagreb is na te lezen op: [gu.com/p/45qa5/sbl](http://gu.com/p/45qa5/sbl)

# SCHOONGEWOOON

## DE WERKNEMERSCOÖPERATIE HEEFT DE TOEKOMST

Tekst: Tijmen Lucie Foto: archief R Emmelt Schuurring

**In 2012 richtte R Emmelt Schuurring met Schoongewoon de eerste werknemerscoöperatie van Nederland op. Inmiddels zijn er vijf coöperaties bijgekomen en er zullen er spoedig meer volgen. Schuurring is er stellig van overtuigd dat de werknemerscoöperatie een bedreiging gaat vormen voor de machtspositie van de grote (schoonmaak)bedrijven.**

› **U werkte vele jaren naar volle tevredenheid in de schoonmaakbranche. Wanneer veranderde dat?**  
‘Dat veranderde eind jaren tachtig. Je zag toen overal gebeuren dat bedrijven groter werden. Ook in de schoonmaakbranche vonden er steeds meer overnames plaats, waardoor er een aantal kolossen van bedrijven ontstonden die puur op rendement gestuurd werden. Je had nog een paar familiebedrijven, maar de rest was in handen van aandeelhouders, die gewoon zoveel mogelijk winst wilden halen. Toen al moesten mensen 30 procent harder werken voor hetzelfde loon en dat is sindsdien alleen maar toegenomen. Mensen moeten extreem hoge productie draaien voor weinig loon. Daarom zijn de schoonmakers in 2012 ook in staking gegaan. Volkomen terecht ook, want de concurrentiedruk is sinds de jaren negentig alleen maar toegenomen, mede door bezuinigingen. De tarieven, die al scherp lagen, kwamen nog scherper te liggen. Europese inschrijvingen en schoonmaakmakelaars droegen daaraan bij. Op een gegeven moment zag je dat overheden en andere grote opdrachtgevers soms voor 12, 13 euro per uur gingen uitbesteden, terwijl de gemiddelde loonkosten al op 15,50 euro lagen. Alleen aan loonkosten kom je dan al een paar euro tekort, om nog maar te zwijgen over winst, organisatiekosten, schoonmaakmiddelen en dergelijke. Dan kun je als schoonmaakbedrijf maar een ding doen, je werknemers nog harder laten

werken. Dat is de afgelopen jaren dan ook gebeurd. Uitbuiting van schoonmakers via schijnconstructies is aan de orde van de dag.’

› **Waarom besloot u in 2012 Schoongewoon op te richten?**

‘Ik had veel privéproblemen en zat financieel aan de grond. Ik heb toen geleerd om dingen los te laten. Dat heeft me geholpen om weer met een schone lei te beginnen en Schoongewoon op te zetten. Geld is voor mij geen drijfveer meer. Ik leef nog steeds van 800 euro netto per maand.’

› **Hoe kwam u op het idee van een werknemerscoöperatie?**

‘Dat was voor mij de enige oplossing om te komen tot een gelijkwaardig model. Ik was wars van de grote inkomensverschillen, van bonussen, van torenhoge salarissen, en van nog hogere ontslagvergoedingen. Maar ook van de steeds groter wordende bedrijven, van de toenemende controle en van de groeiende macht van verzekeraars en banken. Om dat te doorbreken heb je een soort revolutie nodig. Niet van boven naar beneden, maar van binnenuit, van onder naar boven. Dus de werkyloer is belangrijk. In de traditionele piramidestructuur staan de werknemers helemaal onderaan, terwijl zij degenen zijn die het doen voor een onderneming, niet de managementlagen. Maar schoonmakers hebben net zoveel hersens als ik. Ook al hebben ze geen opleiding, ze doen allemaal hun hypotheek- en bankzaken. Ze hebben allemaal goede ideeën, maar daar wordt nooit naar geluisterd. Waarom zou ik als manager dan zeggen hoe ze moeten schoonmaken? En waarom kunnen ze zelf niet horen van een klant of die tevreden is? Dat kunnen ze zelf heel goed.’

› **Maar waarom koos u voor het model van de werknemerscoöperatie?**

‘Ik zat aanvankelijk te denken aan een zzp-constructie, want dat was in

opkomst. Maar aan zzp hangt een smetje, want het gros van de zzp'ers heeft die status gekregen omdat ze niet meer in loondienst kunnen en zelf voor hun opdrachten moeten zorgen. Maar het zoeken naar opdrachten is een vak apart. Bij zzp'ers zie je dan ook veel verborgen werkloosheid. Daarom zocht ik verder, totdat ik bij VPRO Tegenlicht een documentaire zag over de werknemerscoöperatie Mondragon in Spaans Baskenland en toen ik daar de werknemers hoorde dacht ik: ja, dit is het! Met een bevriende notaris hebben ik en mijn mede-initiatiefnemers vervolgens zelf de statuten gemaakt. We hebben ons ingeschreven en toen konden we aan de slag. De Belastingdienst had er ook geen problemen mee, want in een werknemerscoöperatie hebben werknemers allemaal een contract. De coöperatie doet verder alle inhoudingen en belastingzaken en dan functioneert ze eigenlijk als een normaal bedrijf.’

› **Hoe zit de organisatie van Schoongewoon in elkaar?**

‘Die is vrij simpel. We hebben nu zes actieve coöperaties. Elke coöperatie moet aan een paar spelregels voldoen. Ten eerste mag de coöperatie niet te groot zijn, dus maximaal 20 à 25 mensen. Qua omzet kom je dan uit op ongeveer 1 miljoen euro. Ten tweede moeten coöperaties de filosofie volgen van het coöperatieve gedachtegoed dat we hebben. Daarnaast heeft elke coöperatie een coördinator, die doet de administratievoorbereiding, onderhoudt het contact met de klanten en zoekt naar nieuwe klanten. Verder heeft elke coöperatie een ledenraad en een bestuur. Aan het eind van elk jaar is de winst die coöperaties maken voor de coöperatie – je hebt immers reservekapitaal nodig – en voor de leden zelf. Centraal tussen al die coöperaties – vijf in de schoonmaak en een in de zorg – heb je Gewoondoen. Gewoondoen is de moedercoöperatie. Bij



## **‘Schoonmakers hebben net zoveel hersens als ik, Ze hebben allemaal goede ideeën, maar daar wordt nooit naar geluisterd’**

Gewoondoen beheren we de lidmaatschapsovereenkomsten met de coöperaties, waarin staat dat ze zich houden aan een paar spelregels. Ze betalen contributie aan Gewoondoen, waaruit ik en mijn initiatiefnemers betaald worden. Centraal doen we bij Gewoondoen de dingen die niet door de coöperaties gedaan worden, zoals de administratie en het beheer van de website. Om te voorkomen dat als het goed gaat de indruk ontstaat dat Gewoondoen volloopt met geld, hebben we laten vastleggen wat ons maximale verdienmodel is en dat we geen winst mogen maken. De winst moet terugvloeien naar de omliggende coöperaties. Deze winst wordt niet contant terugbetaald, maar wordt bijvoorbeeld geïnvesteerd in een moestuinproject. Als het om heel veel geld gaat dan kun je zelfs denken aan het kopen van een vakantieboerderij of een camping, zodat mensen goedkoop op vakantie of een week-endje weg kunnen. Verder vinden we oprecht dat het anders georganiseerd moet worden in bedrijvig Nederland. Waar we veel mee bezig zijn is kritisch te kijken naar wat je als bedrijf nodig hebt om te kunnen functioneren. Wat je nodig hebt zijn klanten, uitvoerend perso-

neel, een bank, de Belastingdienst en nog wat wetgeving. De rest is overbodig. Dan zie je dat je met minimale middelen prima een bedrijf draaiende kunt houden.

Ook naar wetgeving kijken we kritisch. Zo zijn wij gestopt met de wet-Poortwachter, want wij vinden dat als iemand ziek is, dat die persoon ook ziek is. In een werknemerscoöperatie kijkt iemand wel uit om ziek te zijn, want je bent zelf verantwoordelijk voor je bedrijf. Wij vinden dus dat iemand zelf mag bepalen wanneer hij of zij weer beter is. Dat is een kwestie van vertrouwen. In het oude systeem moet je als werkgever van alles doen om iemand zo snel mogelijk weer aan het werk te krijgen. Dat is pesterij, daar worden mensen niet beter van. Wij kijken wat je als coöperatie kunt doen om iemand te helpen weer beter te worden. Dat is een heel andere insteek, die is gebaseerd op gevoel en vertrouwen en niet op wantrouwen en geld. Want ziekteverzuim gaat altijd over geld.’

### **› Kan iedereen lid worden van Schoongewoon?**

‘Iedereen kan lid worden, maar de leden van de coöperatie bepalen met elkaar uiteindelijk of iemand lid mag

**Remmelt Schuuring** is oprichter van de werknemerscoöperatie Schoongewoon.

worden. Je krijgt eerst een contract voor bepaalde tijd en als iemand voldoet komt die persoon voor onbepaalde tijd in dienst en wordt meteen volwaardig lid van de coöperatie.’

### **› Hoe houdt de werknemerscoöperatie zich tot de vakbeweging?**

‘We trekken samen op, maar we willen af van de cao. We zijn al bezig met een eigen arbeidsvoorwaardenpakket. Daar willen we ook steun voor van de vakbonden en de overheid, om juridisch beschermd te zijn tegen de druk van de grote bedrijven. Je ziet nu al in de zorg gebeuren dat de grote bedrijven zich tegen ons proberen te wapenen, want de werknemerscoöperatie vormt een reële bedreiging voor hun machtspositie.’

### **› Kan de werknemerscoöperatie werkelijk de concurrentie aan met de grote bedrijven?**

‘Ja, 100 procent. In de schoonmaakbranche maar ook in andere sectoren staat alles onder druk. De rek is eruit. De Rijksoverheid gaat de schoonmaak van haar gebouwen bijvoorbeeld weer zelf organiseren. Vijf- à zesduizend schoonmakers zullen worden weggetrokken bij de grote schoonmaakbedrijven. Daarbij zijn de marges heel klein. Winsten bij de grote bedrijven variëren tussen de 0,5 en de 1,5 procent. Dat is niks. Terwijl ons bedrijf vorig jaar een winst van bijna 10 procent gerealiseerd heeft, die volledig ten goede komt aan de leden. Mensen beseffen dan plotseling dat ze er een maandsalaris bij krijgen. Ik weet zeker dat de coöperatie zich als een olievlek gaat uitbreiden. Wij nemen al steeds meer contracten over en er gaan meer mensen opstaan die hetzelfde bedenken als ik. Iedereen kan immers een coöperatie beginnen en je kunt het model in allerlei sectoren toepassen.’

Voor meer informatie zie: [www.schoongewoon.com](http://www.schoongewoon.com)

# VOEDSELBANKEN MOOI DAT ZE ER ZIJN, MAAR EEN SCHANDE DAT ZE ER MOETEN ZIJN

Tekst: Tijmen Lucie

**In *Genadebrood* vraagt Peter Verschuren, SP-wethouder in Hoogezand-Sappemeer zich af hoe blij we moeten zijn met de snelle opkomst van de voedselbank. Op basis van eigen ervaringen en gesprekken met betrokkenen komt hij uiteindelijk tot een oordeel, maar de worsteling blijft.**

Waren we gek in de jaren zeventig? Met die vraag begint en eindigt Peter Verschuren zijn boek over de onstuitbare opmars van de voedselbank. In die tijd kon je immers gemakkelijk een ruimhartige uitkering krijgen zonder noemenswaardige verplichtingen. Je werd gezien als slachtoffer van het systeem of van de omstandigheden. Dat veranderde in de loop van de jaren tachtig toen de crisis toesloeg. Er werd fors bezuinigd op de sociale zekerheid en mensen met een uitkering werden niet langer gezien als slachtoffer, maar meer en meer als profiteur.

De neergang van de verzorgingsstaat zou uiteindelijk leiden tot de opkomst van de voedselbank. Verschuren vraagt zich af of we daar wel blij mee moeten zijn. Net als veel SP'ers worstelt hij met het fenomeen voedselbank. Aan de ene kant sta je als SP'er immers pal voor de verwoevheden van de verzorgingsstaat, maar aan de andere kant wil je ook je medemens helpen die in nood verkeert. De voedselbank voorziet in die behoefte, maar is dat in een rijk land als Nederland niet een schande? Verschuren besloot op zoek te gaan naar antwoorden, dus meldde hij zich als vrijwilliger aan bij de voedselbank in zijn woonplaats Groningen, sprak

hij met klanten, medewerkers en anderen die bij de voedselbank betrokken zijn en interviewde hij mensen die vanuit hun politieke, kerkelijke of activistische achtergrond kijk hebben op de ontwikkelingen in de armoedebestrijding.

Maar ook na alle gesprekken en ervaringen blijft het dubbele gevoel bij Verschuren hangen. 'Als middel tegen de verspilling van bruikbaar voedsel en als organisatie die mensen helpt zonder te kijken naar de reden voor hun lage inkomen, zijn voedselbanken een geweldige instelling. Als belangrijk instrument in de strijd tegen armoede in Nederland, een positie die ze hard bezig zijn te verwerven, kijk ik er met pijn in het hart naar.'

Met de opkomst van voedselbanken, noodfondsen en de andere particuliere vormen van ondersteuning gaat de armoedebestrijding immers voor een deel weer terug naar de sfeer van de gunst. En juist daar wilde de Algemene Bijstandswet, die in 1965 werd ingevoerd, een einde aan maken: 'Het brengen van de verlening van financiële bijstand uit de sfeer van de gunst naar de sfeer van het recht.' Want: 'Het realiseren van de sociale zekerheid in sociale rechtvaardigheid is gaan behoren tot de voornaamste overheidstaken en vormt een der kenmerken van de verzorgingsstaat', zo valt te lezen in de Memorie van Toelichting bij de wet.

Van die gedachte lijkt tegenwoordig weinig meer over. De overheid trekt zich terug en laat armoedebestrijding steeds meer over aan het particulier initiatief.

Verschuren vraagt zich af of een kentering mogelijk is. Hij wijst op een onderzoek van EenVandaag in december 2014, waaruit naar voren kwam dat nog altijd driekwart van de Nederlanders vindt dat armoede-

bestrijding een taak van de overheid is. Het merendeel van zijn gesprekspartners ziet echter weinig heil in de overheid en vestigt zijn hoop op initiatieven van onderop. Verschuren zelf staat sympathiek tegenover particuliere hulp, maar ziet er geen volwaardig alternatief in voor het maatschappelijk organiseren van solidariteit. Hij pleit er dan ook voor om de onstuimige groei van de voedselbanken een halt toe te roepen en te zorgen voor een wettelijk geregelde basissolidariteit die in overeenstemming is met de rijkdom in ons land. Verder noemt hij enkele concrete maatregelen om de honderdduizenden mensen met problematische schulden te helpen, want zolang aan dit maatschappelijk probleem niets gedaan wordt, zal de vraag naar voedselbanken alleen maar toenemen. Al met al heeft Peter Verschuren een helder en belangrijk boek geschreven, maar blijft de vraag open of we als SP de voedselbank moeten omarmen of juist afwijzen om daarmee het kabinet te dwingen het toenemende armoede-probleem in Nederland serieus te nemen.



Peter Verschuren  
*Genadebrood: De onstuitbare opmars van de voedselbanken*  
Uitgeverij Passage